

Papp Szilárd

Jánkmajtis, római katolikus templom

A Szatmári-síkságon fekvő településről már a XIII. századból is van adatunk, a következő században pedig számos oklevél emlékezik meg róla. A XV. század második felében oppidumként említik, s vámszedőhely is volt. Szent Márton tiszteletére szentelt templomának középkori említései 1433-ból és 1448-ból ismertek. Egy 1500-ban készült birtokbecsűben is feltűnik, mint kőből – azaz tartós anyagból – készült, torony nélküli és temetővel rendelkező templom.¹

A jelentősebb méretű, keletelt épület középkori formájában áll ma is.² Téglalap alaprajzú hajójához keletről csatlakozik az egy-egy falszélességnivel keskenyebb, a nyolcszög öt oldalával záródó, két boltszakaszos szentély. Ennek északi oldalához épült a dongaboltozatos sekrestye, melynek keleti fala a szentély, nyugati pedig a hajó északkeleti sarkához csatlakozik. Az 1500-as birtokbecsű alapján a középkori épületnek falazott tornya nem volt, és erre a helyszínen sem utal semmilyen nyom.

A meszelés miatt a templom falainak anyaga jelenleg nem látható, de minden bizonnyal téglából épültek, a szintén meszeléssel borított szerkezeti elemeket pedig kőből faragták. A hajó és a szentély sarkait egy kivétellel átlós helyzetű, azonos kialakítású, kétszartatú támpillérek támasztják, s ugyanilyen, de a falból merőlegesen kiálló pillér jelenik meg a hajó északi falának közepétől némileg keletre eltolva, illetve a szentély déli falának közepén is.³ A pillérek tetejükön és homlokoldaluk visszaugratásának rézsűjén modern kialakítású betonlapok fedik. Szintén betonból készült, egységes lábázat fut körbe az egész templomon.⁴ A főpárkány középkori formája nem ismert, ma újkori, összetett profilú párkány zárja az épületet a fedélszék alatt.

A hajó nyugati homlokzatát közepén csúcsíves kapu, felette kisméretű ablak tagolja. A kapukeret profilja a nyílás felé rézsűbe metszett félhomorlatból, körtettagból, félhomorlatból átforduló félpálcáttagból és rézsűs lemez-

1. A templom dél felől

2. A templom délkeletről

3. A szentély déli ablakainak mérművei

tagból áll. A tagozatok a kétszer megtörő oldalsíkú lábazati tömb felső részsűjéből válnak ki. A kapu feletti ablaknak négykaréjos a nyílása, eredeti formájában talán egy négy orrtaggal díszített körablak lehetett.⁵ A déli homlokzaton két magas, csúcsíves ablak, köztük egy befalazott ajtó látható. A rézsűs béléttű ablakok kétosztatúak,

záradékukban egyszerű, részben orrtagos, részben anélkül kialakított mérművel.⁶ Az ajtó csúcsíve lapos, lábazati kialakítása megegyezik a nyugati kapuéval, profilja a nyílás felé részsűbe metszett félhomorlatból, félpálcátagból, újabb részsűbe metszett félhomorlatból, körtettagból, majd még egy homorlatból áll, melynek már csak az

4. Az északi diadalív pillér részlete a szentély északkeleti sarkának boltindításával

indítása vehető ki a befalazás miatt. A hajó északi falát kívül a már említett támpillér erősíti.

A szentélyt délkeleti falszakaszán egy, déli falán két ablak tagolja, melyek méretükben, elhelyezésükben és formáikban is azonosak a hajó ablakaival. Eltérést csupán orrtaggal gazdagított mérművük mutat, de a déli fal keleti ablakában látható ebben is megegyezik a hajó nyugati ablakáéval. A záradékfal-szakaszt körablak díszíti, melynek négy, egymással összeérő orrtagú kialakítása a nyugati homlokzaton látható ablakot juttatja az eszünkbe.

A hajó belsejében a déli fal ablakaitól eltekintve ma nem látható középkori részlet.⁷ A szentélyt elválasztó diadalív csúcsíves, pillérei a vállvonalig tagolatlanok, onnan gúlás átmenet után profilozottak. A szimmetrikus profil közepén körtettagból, kétoldalt egy-egy rézsűbe metszett homorlatból áll. A szentély északi falának nyugat felé eső részén élszedett keretelésű, csúcsíves ajtó látható, amely a sekrestyébe vezet. Déli falában vakolattal és meszeléssel takart *gót* ülőfülke rejtőzik.⁸ A magas, nyújtott arányú szentélyt az egyik legegyszerűbb formájú hálóboltozat fedi, bordáinak kétszer hornyolt profilját élszedés köti össze a bordatövel. Mind a nyolc boltindítás azonos: az ablakok alsó felének magasságából lapos, pro-

fil nélküli, címerpajzzsal díszített gúlakonzolról félnyolcszögű falpillérek indulnak felfelé, melyek oldalaiból átmenet nélkül, azonos magasságban válnak ki a bordák. A bordacsomópontokat csücskös, a keletre eső zárókövet nagyobb méretű, kerek talpú címerpajzs díszíti. A meszelt felületű pajzsokon ma nem látható ábra, a nyugati zárókölyukkal van átfúrva a közepén.

A szentély északkeleti falszakaszán kisméretű, kőkeretes szentségfülke látható. A fülke a falból kiálló, konzolszerű, tagolatlan lábazatra támaszkodik, álló téglalap alakú kerete rézsűbe metszett félhomorlattal és félpálcátaggal profilozott, melynek felső sarkain tagozatátmet-sződések jelennek meg. Ezt kétoldalt fiatoronnyal, csúcsán keresztrózsával díszített, felületén két orrtaggal gazdagított, számárhátíves timpanon zárja le.

Amennyire ez falkutatás és ásátás nélkül megállapítható, a templom egységes építkezés eredményének tűnik, noha természetesen nem zárható ki, hogy falai egy korábbi épület maradványait is őrzik. A jobban datálható részletek többsége mindenesetre egyazon korszak felé mutat. A szentélyboltozat kétszerhornyolt profilú bordái, noha már korábban is elképzelhetők, a XV. század közepe előtt aligha jelenhettek meg Jánkon, az országban ez a bordaprofil csak a század vége felé, a 16. század elején

5. A szentély boltozata

6. Szentségfülke a szentély északkeleti falán

tartozott hozzá az általános építészeti formakincshez. Hasonló idősakra utal a szentély hálóboltozat-formája is. Legkorábbi hazai példáját az 1430-as évekből, a pozsonyi vár keleti kaputornyából ismerjük, elterjedésére azonban csak a század utolsó harmadában-negyedében került sor, hogy még a XVI. század első harmadában is

közkedvelt forma legyen.⁹ Jánkon tehát leginkább a XV. század utolsó és a 16. század első néhány évtizedében számolhatunk felépülésével. A diadalív profilja is mutat erre az időszakra, az 1480-as évektől ugyanis több esetben is feltűnik e szerkezeteknél.¹⁰ Ezen a nagyjából öt évtizedes időhatáron belül nehéz pontosabb keltezést megjelölni. A szentségfülke keretén feltűnő, többszörös tagozatáthatások vagy a hajó keleti ablakának egyetlen orrtagot sem mutató mérműve a környéken már az 1480-as években kimutatható (ld.: Szamosbecs, református templom), de bizonyosan használták e megoldásokat egészen a gótika korának végéig. A többi ablak mérműve, vagy az ajtókeretek profilja ugyan ennél korábbi időszakban is elképzelhető, de nem mondanak ellent a fenti datálásnak sem. Mindez azt is jelenti, hogy a ma álló templom – amennyiben valóban egységes építkezés eredménye – nem lehet azonos a XV. század első felében kétszer is említett épülettel.

A templom építésének a fenti, nagyjából körülhatárolt időszakában a település fele-fele arányban a Várdai család és a váradi káptalan tulajdonát képezte.¹¹ A fent említett 1500-as birtokbecsű, melyben a templom a felsorolt javak közt található, Várdai László lánya, Judit számára készült. Hogy az épület emelésének pontosan kik voltak a donátorai, arra a szentélyboltozat pajszaiknak egykor esetleg festett címeri utalhattak. A pajsok jelentős száma – 18 darab – a fent említett birtokviszonyoknál mindenestre jóval összetettebb képet sejtet. Könnyen elképzelhető, hogy a birtokosok mellett a mezőváros lakói is jelentősebb szerepet vállaltak az építkezésben. Teljesen persze azt sem lehet kizárni, hogy a pajsok vagy egy részük soha nem mutatott címerábrát, csak egy kor divatirányához alkalmazkodva, pusztán dekoratív céllal került fel a boltozatra.

A fényképeket Mudrák Attila (1–3., 5–6.) és Papp Szilárd (4.) készítette.

JEGYZETEK

¹ CSÁNKI I.: 468.; MAKSAY 1990. II.: 717.; MEZŐ 2003. 260–261.; NÉMETH 2008. 122–123. A birtokbecsűt ld.: DL 20991.; MMT X.: 191–192. (itt 1501-es számmal) és 204.: 48. jegyzet (Entz Géza).

² A templomra ld.: MMT X.: 447–449. (Gergelyffy András).

³ A hajó délkeleti sarkának támja nem átlós elhelyezésű, hanem merőleges a déli falra. Talán azért építették így, hogy a szentély közvetlenül mellette lévő ablakát ne takarja el, de az is elképzelhető, hogy a diadalívvvel egy vonalba eső pillérnek az ívet is megtámasztó, statikai szerepet is szántak. A hajó északi falán lévő tám szabálytalan elhelyezkedésének indoka nem világos, de feltűnő, hogy ha a déli falat is támasztotta egykor pillér, az az itt lévő nyílások miatt leginkább épp az északival szemben helyezkedhetett el.

⁴ E lábazat a templom felújításának 1979–1980-as tervezésekor már megvolt. Felmerült az elbontása is, de technikai okok miatt utóbb lemondtak róla. KÖH Tervtár, ltsz.: 29988., 36132.

⁵ Az ablak az 1980–1981-es felújításkor került elő, ld.: OLTAI 1983. 93.

⁶ Az ablakok osztója, ahogy a templom többi ablakánál is, az 1980–1981-es felújítás során készült. KÖH Tervtár, ltsz.: 29988.; OLTAI 1983. 93.

⁷ A nyugati fal kisméretű ablakát az orgona takarja.

⁸ Ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 29988.

⁹ A pozsonyi kaputoronyra boltozatával együtt ld.: FIALA 1969. 25–28., VII/2. kép. A boltozatforma hazai elterjedésére ld.: CSÁSZÁR 1988. 127.

¹⁰ Ld. a nagyvázsónyi pálos és a kolozsvári (Cluj-Napoca) obszerváns templom diadalívét: PAPP 1995. 51., 16. kép, No 19.; PAPP 2005. 92., 200. kép.

¹¹ CSÁNKI I.: 468., 501.; MMT X.: 443–444. (Gergelyffy András); MAKSAY 1990. II.: 727.; NÉMETH 2008. 123.